

Наталія Богашева,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
головний консультант
Інституту законодавства
Верховної Ради України

Юрій Ключковський,
кандидат фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
доцент кафедри загальнотеоретичних
і державно-правових наук
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»

УДК 340.1

ЗАКОНОДАВЧІ КОЛІЗІЇ ЯК ФАКТОР ЗНИЖЕННЯ ЯКОСТІ ТА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена окремим аспектам проблеми юридичних колізій та способів їх розв'язання. Такі колізії стають фактором зниження якості та ефективності законодавства та негативно впливають на реалізацію конституційних прав громадян. Стверджується, що наявні законодавчі колізії часто є наслідком недоліків законодавчого процесу. Наводяться приклади «невдалого» законодавчого усунення колізій щодо визначення змісту поняття «місце проживання особи», проблеми джерел фінансування деяких місцевих виборів та суб'єкта призначення перших місцевих виборів в об'єднаній територіальній громаді.

Ключові слова: колізія, усунення колізії, місце проживання особи, місцеві вибори, об'єднана територіальна громада.

Як відомо, юридична колізія — це різновид юридичної помилки у нормотворчій діяльності. Як помилка, яка полягає у наявності суперечності (неможливості одночасного застосування) між правовими приписами, що регулюють однорідні суспільні відносини (див., наприклад, [1, с. 462; 2, с. 147]), колізія є негативним явищем, яке знижує ефективність правозастосування, породжує порушення принципу правової визначеності, а іноді може стати джерелом зловживань. Найбільш небезпечними є законодавчі колізії (тобто колізії норм закону), особливо у випадку норм, що регулюють публічні правовідносини, зо-

крема стосуються реалізації конституційних прав і свобод громадян. Як зазначає М. Смокович, для суб'єктів правозастосування явище колізії спричиняє різне врегулювання, що по суті означає неврегулювання певного виду правовідносин [3, с. 197]. Особливо негативну роль відіграють нормативні колізії та інші неоднозначності регулювання у виборчому законодавстві; у цій сфері, за зауваженням Венеціанської комісії, законодавчі двозначності та прогалини є одним із основних джерел зловживань і фальсифікацій [4]. Зазначимо, що колізії на рівні закону практично завжди мають підставою суб'єктивний чин-

ник — недостатній професіоналізм законодавця, а часом — перевагу політичного інтересу над правом.

Теорія права виробила певні правила подолання нормативних колізій. Так, у випадку, коли конфліктують положення різних нормативно-правових актів, перевагу має норма акта вищої юридичної сили (остання, як правило, визначається за співвідношенням правових статусів органу, який видав відповідний акт). У разі колізії нормативних положень актів, які формально мають однакову юридичну силу, застосовується одне з двох відомих правил*: прийнята пізніше в часі норма має перевагу над прийнятою раніше; спеціальна норма має перевагу перед загальною. Проте очевидно, що можуть існувати ситуації, коли ці два правила конфліктують між собою (наприклад, загальна норма прийнята пізніше, ніж спеціальна). Нижче ми покажемо, що можуть існувати парадоксальні ситуації, коли обидві конфліктні норми є однакови́ми як за ступенем загальності, так і за часом прийняття.

Іноді розв'язання колізії досягається шляхом прийняття так званих колізійних норм, тобто нормативного правила розв'язання певної групи колізій. Більш ефективним, на наш погляд, є усунення колізій законодавцем шляхом внесення до законів змін, спрямованих на усунення колізії, забезпечення несуперечливого регулювання відповідних правовідносин.

Проблемі юридичних (зокрема законодавчих) колізій та способів їх розв'язання присвячена багата наукова література; дослідники-правознавці у своїх наукових роботах виявляють конкретні колізії чинного законодавства та пропонують способи їх усунення. Проте, на жаль, поточна законодавча діяльність Верховної Ради України продовжує бути джерелом таких нормативних суперечностей, що є ознакою як недосконалої самого законодавчого процесу, так і недостатніх професійних характеристик окремих законодавців (по суті, презумпція «розумності законодавця» [2, с. 159] далеко не завжди знаходить своє підтвердження).

Як ілюстрацію наявних сьогодні законодавчих колізій наведемо деякі приклади, які мають, на наше переконання, важливе значення для реалізації деяких конституційних прав громадян. Перший приклад — глибока за своїм змістом міжгалузєва колізія, недавня спроба усунення якої не може вважатися вдалою. Інші приклади пов'язаних між собою колізій є прямими ілюстраціями неякісної законодавчої діяльності, які засвідчують, що, всупереч визначенню колізії, яке міститься у «Юридичній енциклопедії» [6, с. 156], вітчизняний законодавець здатний створити пряму колізію між нормами одного законодавчого акта.

Приклад 1: проблема місця проживання. Проблема визначення змісту поняття «місце проживання особи» виникла при прийнятті двох важливих актів вітчизняного законодавства з різних галузей права — нового Цивільного кодексу України 2003 р. [7] та Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [8], прийнятого у тому ж 2003 р. як акта у сфері публічних правовідносин.

Цивільний кодекс України (далі — ЦК України) відносить право на місце проживання до особистих немайнових прав, що забезпечують соціальне буття фізичної особи (ст. 310 ЦК України). Частина 1 ст. 29 ЦК України у її первинній редакції визначала місце проживання як «житловий будинок, квартира, інше приміщення, придатне для проживання в ньому (гуртожиток, готель тощо), у відповідному населеному пункті, в якому фізична особа проживає постійно, переважно або тимчасово». Таким чином, законодавець, приймаючи цей фундаментальний нормативний акт, по суті ототожнив поняття «місце проживання» та «житло»; дійсно, ст. 379 ЦК України визначає житло як «житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них»**. Можна стверджувати, що таке розуміння поняття «місце проживання» придатне для потреб регулювання цивільних правовідносин (див. [9, с. 172]).

* Ці правила подолання колізій («колізійні принципи» [2, с. 158]) не закріплені нормативно; проте вони сформульовані як *правова позиція* Міністерства юстиції України (див. [5]).

** Тим не менше, доцільно звернути увагу, що ЦК України розглядає «право на місце проживання» як особисте *немайнове* право (ст. 310), а поняття житла — у контексті права власності, тобто *майнового* права (ст. 379), чим по суті визнає відмінну правову природу цих категорій.

Однак Закон України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» (далі — Закон про свободу пересування) у його первинній редакції дав зовсім інше нормативне визначення поняття «місце проживання». Так, відповідно до абз. 5 ст. 3 зазначеного Закону (в редакції, чинній до вересня 2014 р.), місцем проживання вважалася «адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком понад шість місяців на рік»; це поняття було узгоджене з альтернативним поняттям «місце перебування», яке, відповідно до абз. 4 цієї ж статті, визначалося як «адміністративно-територіальна одиниця, на території якої особа проживає строком менше шести місяців на рік». Слід підкреслити, що Закон про свободу пересування розрізняє поняття «місце проживання» та «житло», оскільки, відповідно до абз. 7 ст. 3 визначає реєстрацію як фіксацію інформації про місце проживання особи *із зазначенням адреси житла*. Для публічних правовідносин відмінності між житлом і місцем проживання мають істотне значення. Так, наприклад, ст. 8 Закону України «Про Державний реєстр виборців» [10] розрізняє місце проживання та адресу житла виборця, прямо вказуючи, що ці поняття застосовуються відповідно до Закону про свободу пересування. Таке ж розуміння закладене у визначення ролі звичайних виборчих дільниць, яка полягає в організації та проведенні голосування виборців за місцем їх проживання (див. ч. 1 ст. 20 Закону «Про вибори народних депутатів України» [11]).

Можна стверджувати, що підхід, реалізований первинною редакцією Закону про свободу пересування, який полягає у розрізненні понять «житло» і «місце проживання», більш послідовний. Зокрема Конституція України достатньо чітко розрізняє право на вільний вибір місця проживання (ст. 33) та право на житло (ст. 47); формулювання останнього, на відміну від першого, чітко вказує на приватноправовий характер цього права. Конституційний Суд України, надаючи тлумачення поняття «місце проживання», що міститься у ст. 24 Конституції України, у своєму рішенні № 10-рп/2000 від 28.09.2000 р. вказав: «За змістом статті 24 Конституції України під словосполученням «місце проживання» мається на увазі місце проживан-

ня громадян за територіальною ознакою (село, селище, місто чи інша адміністративно-територіальна одиниця), а не конкретне жиле приміщення (будинок, квартира, службова квартира)...» [12]. Таким чином, правова позиція Конституційного Суду України відіграла роль «колізійної норми», яка в рамках публічно-правових (конституційно-правових) відносин розв'язувала конфлікт норм на користь визначення місця проживання, що містилося у Законі про свободу пересування, а не в ЦК України (тобто на розрізнення понять «місце проживання» та «житло»).

Проте у вересні 2014 р. законодавець «усунув» цю достатньо складну колізію, причому здійснив цей крок шляхом прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання» [13]. Зазначений Закон вийшов за межі предмета свого прямого регулювання і вніс зміни до обох колідуючих норм — як до ст. 3 Закону про свободу пересування, так і до ст. 29 ЦК України. Отже, тепер поняттю «місце проживання» надано «узгоджену» нормативну дефініцію, яка визначає його як «житло, розташоване на території адміністративно-територіальної одиниці, в якому особа проживає постійно або тимчасово». Сенс такого визначення у повному обсязі важко зрозуміти (чи може існувати житло, розташоване не на території адміністративно-територіальної одиниці, якщо не України, то іншої держави?); однак важливо, що для усунення колізії законодавець обрав шлях ототожнення понять «житло» і «місце проживання».

Таке, м'яко кажучи, «неакуратне» розв'язання зазначеної колізії, рішучість якого нагадує відому історію з «гордієвим вузлом», навряд чи можна визначити вдалим. По-перше, реалізовано підхід, протилежний до внутрішньої логіки Конституції України та правової позиції Конституційного Суду України. По-друге, запроваджене визначення вступило у суперечність із зазначеним вище визначенням пов'язаного поняття «місце перебування», яке так і не зазнало змін.

Зазначена зміна нормативного визначення поняття «місце проживання» породжує нові колізії зі змістом низки норм різних, зокрема виборчих, законів;

усунення її вимагає внести численні редакційні зміни до низки законів, положення яких істотно ґрунтуються на розумінні місця проживання як *адміністративно-територіальної одиниці*, а не як *житла*. Так, наприклад, за відсутності таких змін встановлений таким чином зміст поняття «місце проживання» вимагає, зокрема, зазначення у виборчому бюлетені *адреси житла* кожного кандидата, прізвище якого включене до бюлетеня. Більше того, ця новела у поєднанні з нормативним визначенням звичайної виборчої дільниці мала би спричинити поголовне голосування вдома (*у житлі!*) практично усіх виборців.

Іншим прикладом такої породженої колізії є визначення правил територіальної підсудності у процесуальному законодавстві. Так, наприклад, відповідно до ч. 2 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України [14], адміністративні справи можуть вирішуватися «за вибором позивача адміністративним судом за зареєстрованим у встановленому законом порядку місцем проживання» позивача. Навіть Цивільний процесуальний кодекс встановлює, що «позови до фізичної особи пред'являються в суд за місцем її проживання» (ч. 1 ст. 109 цього Кодексу [15]). Проте важко собі уявити, що суд вирішує справу чи приймає позовну заяву у житлі (яке тепер стало місцем проживання) відповідної фізичної особи.

На виборах народних депутатів України 2014 р. та на місцевих виборах 2015 р. нове розуміння місця проживання уже мало б застосовуватися. Відповідні зміни в організації судів України теж уже повинні були б набути практичного застосування. На щастя для практики правозастосування (однак не для правової системи України), ця «видатна» новела, запроваджена «законом про садові і дачні будинки», просто залишилася непоміченою як організаторами виборів та усіма їх учасниками, так і судами. Можна сумно пожартувати з цього приводу, що не обов'язковість застосування чинних законів в Україні компенсує не лише їх суворість, а й ті недоречності, які до них потрапляють з легкої руки вітчизняного законодавця.

Повертаючись до серйозних матерій, вважаємо, що необхідно ще раз розглянути проблему нормативного визначення поняття «місце проживання» і знайти таке її розв'язання, яке не буде створюю-

вати нових колізій, часто анекдотичного характеру. На наше переконання, таке розв'язання повинно базуватися на чіткому розмежуванні понять «місце проживання» (як публічно-правової категорії) та «житло» (як категорії цивільно-правової).

Приклад 2: проблема джерел фінансування деяких місцевих виборів. Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад», прийнятий у лютому 2015 р. [16], запровадив нові виборні посади у системі місцевого самоврядування — старости села чи селища, яке входить до складу об'єднаної територіальної громади. У зв'язку з проведенням у жовтні 2015 р. чергових місцевих виборів Закон України «Про місцеві вибори» [17] вперше надав законодавчого регулювання новим для України виборам старост. Проте рівень якості цього правового регулювання виявився невисоким. Прикладом парадоксальної ситуації колізій законодавчого регулювання, які виникли між *нормами одного нормативного акта*, є визначення джерел фінансування витрат на організацію та проведення виборів старост.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 68 зазначеного Закону усі вибори старост (як *чергові*, так і *позачергові* та *перші*) фінансуються за рахунок власних коштів відповідного місцевого бюджету. Водночас відповідно до абз. 1 ч. 1 ст. 69 Закону «Про місцеві вибори» за рахунок цільової субвенції з Державного бюджету фінансуються *чергові* та *перші* вибори старост, тоді як *позачергові* — за рахунок власних коштів відповідного місцевого бюджету. Відповідно ж до абз. 3 ч. 1 ст. 69, а також частини другої статті 73 зазначеного Закону за рахунок цільової субвенції з Державного бюджету фінансуються лише *чергові* вибори старост, а *позачергові* та *перші* — за рахунок власних коштів відповідного місцевого бюджету.

Зауважимо, що розв'язання цієї колізії за допомогою традиційних правил просто неможливе. Дійсно, усі конфліктні норми містяться в одному законодавчому акті, а тому мають однакову юридичну силу; прийняті ці норми одночасно; немає підстав також стверджувати, що деякі з цих норм є спеціальними порівняно з іншими, загальними.

Зазначена колізія має ще один вимір. Відповідно до абз. 2 ч. 3 та абз. 2 ч. 6

ст. 14 Закону «Про місцеві вибори» повноваження призначати як позачергові, так і перші вибори старост покладені на раду об'єднаної територіальної громади, тобто орган місцевого самоврядування. Однак джерела фінансування відповідних виборів мають бути узгоджені з суб'єктом призначення відповідних виборів. Адже виділення коштів із Державного бюджету України не може здійснюватися на виконання рішення органу місцевого самоврядування. Саме з метою забезпечення такого джерела фінансування перших виборів депутатів місцевої ради та голови об'єднаної територіальної громади законодавець у вересні 2015 р. вніс зміни до законів «Про місцеві вибори» та «Про добровільне об'єднання територіальних громад» (див. [18]), якими поклав повноваження призначати перші вибори депутатів місцевої ради та голови об'єднаної територіальної громади на Центральну виборчу комісію, позбавивши цих повноважень відповідні обласні ради. Тому фінансування перших виборів старост за рахунок коштів Державного бюджету України, як це передбачено абз. 1 ч. 1 ст. 69, неможливе як таке, що суперечить бюджетній системі України. З таких же міркувань суперечить бюджетному законодавству України фінансування з місцевого бюджету (як це передбачено ч. 1 ст. 68 Закону «Про місцеві вибори») чергових виборів старост, які, відповідно до п. 30 ч. 1 ст. 85 Конституції призначаються Верховною Радою України. Адже, відповідно до ч. 3 ст. 142 Конституції України, «витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою».

Приклад 3: суб'єкт призначення перших місцевих виборів в об'єднаній територіальній громаді. Як уже зазначалося вище, законодавець вніс зміни до законів «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про місцеві вибори», передавши повноваження призначати перші вибори депутатів місцевої ради та голови об'єднаної територіальної громади від відповідної обласної ради Центральній виборчій комісії. Ця зміна відображена не лише у ч. 6 ст. 14 Закону «Про місцеві вибори», й у ч. 7 ст. 7 Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад», яка передбачає, що у разі прийняття рішення про утворення об'єднаної терито-

ріальної громади відповідна обласна рада звертається «до Центральної виборчої комісії для прийняття нею рішення про призначення перших виборів» депутатів місцевої ради та голови об'єднаної громади. Водночас ч. 3 ст. 8 цього Закону зберігає повноваження призначати перші місцеві вибори за відповідною обласною радою.

Практика застосування цих конфліктних норм під час місцевих виборів 2015 р. засвідчила, що Центральна виборча комісія керувалася нормою Закону «Про місцеві вибори», який, з її точки зору, можна розглядати як спеціальний. Тим не менше, існування такої колізії норм у межах одного закону є неприйнятним.

Зазначимо, що ця колізія може бути наслідком непорозуміння, спричиненого порушенням вимог законодавчої техніки (які мають скоріше звичаєвий характер, оскільки не закріплені у жодному законодавчому акті). Так, вважається, що при внесенні змін до закону нумерація статей і частин у статтях не підлягає зміні (додаткові статті чи частини позначаються номерами з додатковими значками; виключення статті чи частини не впливає на нумерацію подальших статей чи частин). Однак Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [18], яким було внесено зміни у зазначені положення, доповнив ст. 8 Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад» новою частиною першою, змінивши нумерацію частин цієї статті («частини першу-сьому вважати, відповідно, частинами другою-восьмою»), і водночас виключив ч. 3 цієї статті. Таке незграбне формулювання не дозволяє однозначно встановити волю законодавця: виключенню підлягає ч. 3 ст. 8 у старій нумерації чи у новій. Зазначимо, що колізійна ч. 3 ст. 8 у попередній редакції була ч. 2. Тим не менше, кодифікатори законодавства пішли першим шляхом, виключивши із редакції Закону «стару» ч. 3: консолідований текст Закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад», розміщений на офіційному сайті Верховної Ради України, зазначену колізію містить.

Наведені приклади юридичних колізій є різними за своєю природою, походженням та масштабами. Перша з наве-

дених колізій, що стосується розуміння змісту поняття «місце проживання», має міжгалузевий характер і засвідчує необхідність уважного наукового дослідження цієї проблеми у всій її широті (у сфері як приватного, так і публічного права) та вироблення доктринальної позиції щодо розрізнення (чи ототожнення) понять «місце проживання» та «житло» особи.

Два інші приклади є ілюстрацією колізій суб'єктивного походження і пов'язані з недоліками конкретного перебігу законодавчого процесу і не пов'язані із доктринальними проблемами, що вимагають наукового вивчення.

Слід визнати, що джерелами безпрецедентної колізії положень сусідніх статей (і навіть різних абзаців однієї частини певної статті) стали недостатній рівень опрацювання тексту досить складного законопроекту (тобто недоліки законопроектної діяльності та брак професіоналізму його розробників) та прискорені темпи його розгляду і прийняття, спричинені необхідністю «встигнути» прийняти необхідний закон «за всяку ціну» (явище, відоме колись в інших сферах як «штурмівщина»).

Водночас останній приклад свідчить про небезпеку нехтування розробленими правилами нормопроєктування, особливо при внесенні змін до чинних законів. Часті зміни законодавства (відомі як негативне явище «нестабільності законо-

давства») самі по собі є одним із джерел колізій (див. [19, с. 12]); порушення при цьому вимог юридичної техніки істотно поглиблює цю проблему [20, с. 10]. Зазначені правила сьогодні не є формально унормованими; їх закріплення у законодавчих актах (як багатостраждальний Закон «Про нормативно-правові акти»), з огляду на існуючу практику, виглядає проблематичним. Проте можливе формування правової доктрини з цих питань та її практична імплементація через авторитетну позицію науковців та громадську думку, як це має місце у багатьох державах (див., наприклад, [21]).

Дослідники загальнотеоретичної проблеми юридичних колізій вказують, що це явище практично неминуче в законодавстві будь-якої держави. Однак «саме їх кількість та наявність обґрунтованих шляхів подолання колізій і свідчить про рівень ефективності національного законодавства» [1, с. 467]. На жаль, стан чинного вітчизняного законодавства демонструє суттєві проблеми у цьому відношенні. У зв'язку з цим можна дійти висновку, що одним з основних завдань моніторингу законодавства має бути його аналіз на предмет виявлення колізій законодавчих норм та розробка пропозицій (за потреби — на основі наукового вивчення відповідних проблем) щодо їх усунення.

ПРИМІТКИ

1. Теорія держави і права. Академічний курс / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.

2. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навч. посіб. / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг ред. Б. В. Малишева. — К. : Реферат, 2010. — 260 с.

3. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти / М. І. Смокович. — К. : Юрінком Інтер, 2014. — 576 с.

4. Report on Figure Based Management of Possible Election Fraud (CDL-AD(2010)043) [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Венеціанської комісії. — Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2010\)043-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2010)043-e).

5. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України № 758-0-2-08-19 від 26.12.2008 р. [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0758323-08>.

6. Щербельський В. Є. Колізія нормативних актів / В. Є. Щербельський // Юридична енциклопедія : в 6 т.; редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол. редкол.) [та ін.] — Т. 3 : К—М. — К. : Укр. енцикл., 2001. — С. 156—157.

7. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 40—44. — Ст. 356.

8. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні : Закон України № 1382-IV від 11.12.2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 15. — Ст. 232.

9. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України : в 4 т. / А. Г. Ярема,

В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. — Т. 1. — К. : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. — 928 с.

10. Про Державний реєстр виборців : Закон України № 698-V від 22.02.2007 р. (в ред. від 16.10.2012 р.) [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>.

11. Про вибори народних депутатів України : Закон України № 4061-VI від 17.11.2011 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 10—11. — Ст. 73.

12. Рішення Конституційного Суду України № 10-рп/2000 від 28.09.2000 р. (справа про приватизацію державного житлового фонду) // Конституційний Суд України : Рішення. Висновки. 1997—2001 : у 2 кн. / відп. ред. П. Б. Євграфов. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — Кн. 2. — С. 165—169.

13. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо переведення садових і дачних будинків у жилі будинки та реєстрації в них місця проживання : Закон України № 1673—VII від 02.09.2014 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2014. — № 43. — Ст. 2037.

14. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35—36, № 37. — Ст. 446.

15. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40—41, № 42. — Ст. 492.

16. Про добровільне об'єднання територіальних громад : Закон України № 157-VIII від 05.02.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 13. — Ст. 91.

17. Про місцеві вибори : Закон України № 595-VIII від 14.07.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 37—38. — Ст. 366.

18. Про внесення змін до деяких законів України щодо організації проведення перших виборів депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів : Закон України № 676-VIII від 04.09.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2015. — № 37—38. — Ст. 371.

19. Лилак Д. Д. Проблеми колізій у законодавстві України (теорія і практика) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук / Д. Д. Лилак // Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. — К., 2004. — 20 с.

20. Косович В. Недоліки нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика та шляхи боротьби з ними / В. Косович // Вісник Львівського ун-ту. Сер. : Юридична. — 2012. — Вип. 56. — С. 8—23.

21. Сейдман Е. Розробка законопроектів для демократичних соціальних змін : посіб. для укладачів законопроектів / Е. Сейдман, Р. Сейдман, Н. Абессекере ; пер. з англ. ; за заг. ред. М. Мельника. — К. : Сфера, 2006. — 448 с.

Богашева Наталиа, Ключковський Юрий. Законодательные коллизии как фактор снижения качества и эффективности законодательства.

Статья посвящена отдельным аспектам проблемы юридических коллизий и способов их разрешения. Такие коллизии становятся фактором снижения качества законодательства и оказывают отрицательное влияние на реализацию конституционных прав граждан. Утверждается, что существующие законодательные коллизии часто являются следствием недостатков законодательного процесса. Приводятся примеры «неудачного» законодательного устранения коллизий, касающихся определения содержания понятия «место проживания лица», проблемы источников финансирования некоторых местных выборов и субъекта назначения первых местных выборов в объединенной территориальной громаде.

Ключевые слова: коллизия, устранение коллизии, место проживания лица, местные выборы, объединенная территориальная громада.

Bogasheva Nataliya, Kliuchkovskiy Yuriy. The legal conflict as a factor reducing the quality and effectiveness of legislation.

The article deals with some aspects of the problem of legal collisions and ways to solve them. Such collisions become a decline factor of legislation quality and affect negatively on the realization of citizens' constitutional rights. Existing legislative collisions are stressed to be frequently the consequences of legislation process imperfections. Examples are given of «failed» legislative collision elimination concerning definition of the matter of the term «person's place of residence», problems of funding sources of some local elections and of an entity authorized to appoint the first local elections in united territorial community.

Key words: collision, collision elimination, person's place of residence, local elections, united territorial community.